

HET HERDERSLEVEN

James Rebanks

Het herdersleven

Een verhaal over het Lake District

Vertaald uit het Engels door Catalien van Paassen

Hollands Diep

Eerste druk, april 2016
Tweede druk, mei 2016
Derde druk, juli 2016
Vierde druk, september 2016
Vijfde druk, maart 2017

De in dit boek opgenomen gedichten van William Wordsworth, R.S. Thomas en Oodgeroo Noonuccal zijn vertaald door Jabik Veenbaas, 2016.

Oorspronkelijke titel: *The Shepherd's Life, a Tale of the Lake District*

Oorspronkelijk uitgegeven door: Allen Lane, 2015

© James Rebanks, 2015

© Vertaling uit het Engels: Catalien van Paassen, 2016

© Nederlandse uitgave: Hollands Diep, Amsterdam 2016

© Omslagfoto: James Rebanks

Omslagontwerp: Studio Jan de Boer, Amsterdam

Typografie: Loudmouth, Utrecht

Foto auteur: © Eamonn McCabe

ISBN 978 90 488 3925 4

ISBN 978 90 488 3019 0 (e-book)

NUR 320

www.hollandsdiep.nl

www.overamstel.com

OVERAMSTEL

uitgevers

Hollands Diep is een imprint van Overamstel Uitgevers bv

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Ter nagedachtenis aan mijn grootvader,
W.H. Rebanks,
en met respect voor mijn vader,
T.W. Rebanks

Aan de kop van deze valleien bevond zich een perfecte Republiek van Herders en Agrariërs, waarin elke man zijn ploeg louter voor het onderhoud van zijn eigen familie gebruikte, en soms ook om zijn buurman te helpen. Twee of drie koeien voorzagen elke familie van melk en kaas. De enige instantie die boven deze nederzettingen stond, was de Kerk, het hoogste gezag van dit zuivere gemeenest; de leden ervan leefden midden in een machtig rijk, als een ideale maatschappij of georganiseerde gemeenschap, waarvan de grondwet werd opgelegd en gehandhaafd door de bergen die haar beschermden. Hier trof men geen enkele hooggeboren edelman, ridder of heer, maar deze nederige zonen van de heuvels waren zich ervan bewust dat het land waarop ze liepen en dat ze bewerkten al meer dan vijfhonderd jaar in het bezit was van mensen met hun naam en hun bloed...

William Wordsworth, *A Guide Through the District of the
Lakes in the North of England* (1810)

Inhoud

<i>Hefted</i>	9
Zomer	19
Herfst	111
Winter	183
Lente	231
<i>Dankwoord</i>	281
<i>Verklarende woordenlijst</i>	287

Hefted

HEFT

Zelfst. nw.: 1) (*Noord-Engeland*): Een stuk hooggelegen weideland waaraan vee zich instinctief hecht. 2) Een dier dat aldus gehecht is.

Werkw.: *Trans. (Noord-Engeland en Schotland) van vee, met name een kudde schapen*: Gewend en gehecht raken aan een stuk hooggelegen weideland.

Bijv. nw.: *Hefted*: omschrijving van vee dat op die manier is gehecht. (*Etymologie: van het Oudnoorse hefð, dat 'traditie' betekent.*)

Het was een regenachtige ochtend in 1987 toen ik besepte dat we anders waren, echt anders. Ik zat in een klas van de goedkoop neergeplante betonnen middenschool in jarenzestigstijl van onze stad. Ik was zo'n dertien jaar, werd omringd door een horde ongemotiveerde zittenblijvers en luisterde naar een oude, moegestreden lerares die ons voorhield dat we naar meer moesten streven dan boerenknecht, meubelmaker, metselaar, elektricien of kapster worden. Het klonk als een preek die ze al heel vaak had afgestoken. Het was aan dovemansoren gericht en dat wist ze. We waren net zoals onze vaders, grootvaders, moeders en grootmoeders vóór ons vastbesloten om te blijven wie we altijd al waren geweest. Er waren er genoeg die heus wel intelligent waren, maar we hadden geen zin om dat op school te laten merken. Dat zou gevaarlijk zijn geweest.

~

Er gaapte een kloof van onbegrip tussen die lerares en ons. De kinderen met ambitie waren het jaar ervoor naar ons plaatselijke gymnasium gegaan, terwijl de 'losers' de volgende drie jaar zaten weg te rotten op een plek waar niemand wilde zijn. Het gevolg was een soort guerrillaoorlog tussen veelal ontgoochelde leraren en de meest verveelde en agressieve kinderen die je je kunt voorstellen. We speelden als klas een 'spelletje' waarbij het erom ging tijdens één les zo kostbaar mogelijk schoolmateriaal te vernielen en dat af te doen als een 'ongelukje'.

Ik was daar goed in.

De vloer lag bezaaid met kapotte microscopen, preparaten, verbogen krukjes en verscheurde boeken. Een morsdode kikker op sterk water lag met gespreide pootjes op de grond de schoolslag te doen. De gaskranen brandden als een boorplatform en een van de vensters was gebroken. De lerares keek naar ons met een betrand

gezicht – kapotgemaakt – terwijl een amanuensis de orde probeerde te herstellen. Een wiskundeles werd voor mij veraangenaamd door een knokpartij tussen een leerling en de leraar, waarop het joch de trap af rende en het modderige sportveld overstak, om daar gevloerd te worden door de leraar voor hij het dorp in vluchtte. We joelden alsof het een mooie tackle in een rugbywedstrijd was. Zo nu en dan probeerde iemand (onhandig) de school in de fik te steken. Een jongen die door ons werd getreiterd pleegde een paar jaar later zelfmoord in zijn auto. Het was alsof we opgesloten zaten in een Ken Loach-film: als er op een dag een spichtig jongetje met een torenvalk was opgedoken, had niemand daar vreemd van opgekeken.

Een andere keer betoogde ik tegen ons verbijsterde schoolhoofd dat school eigenlijk een gevangenis en ‘een aantasting van mijn mensenrechten’ was. Hij keek me enigszins bevreemd aan en zei toen: ‘Maar wat zou je thuis willen doen?’ Alsof er geen antwoord op die vraag zou zijn. ‘Ik zou op de boerderij werken,’ antwoordde ik, op mijn beurt verbaasd dat hij niet begreep hoe simpel dit was. Hij haalde in onmacht zijn schouders op, zei dat ik niet zo belachelijk moest doen en stuurde me weg. Als mensen het te bont maakten, stuurde hij hen naar huis. Dus overwoog ik een steen door zijn raam te gooien, maar durfde dat toch niet.

In 1987 zat ik dus in die klas door het raam naar de regen te staren, peinzend over wat de mensen op onze boerderij aan het doen waren, wat ik nu eigenlijk zou moeten doen, toen het tot me doordrong dat de les over de valleien van het Lake District ging, waar mijn grootvader en vader boerden. Ik spitste mijn oren. Nadat ik een paar minuten had geluisterd besepte ik dat die verdomde lerares dacht dat wij te stom waren om ‘iets met ons leven te doen’. Ze daagde ons uit boven onszelf uit te stijgen. We waren te dom om weg te willen uit dit gebied met zijn smerige, uitzichtloze banen en zijn bekrompen, provinciale manier van leven. Hier was voor

ons niets te halen, en het werd tijd dat we dat gingen inzien. Als je voortijdig van school wilde om met schapen te gaan werken, was je in haar ogen min of meer een idioot.

Het idee dat wij, onze vaders en moeders, misschien trotse, hardwerkende en intelligente mensen waren die iets waardevols, zelfs bewonderenswaardigs deden, leek voor haar te hoog gegrepen. In de ogen van een vrouw die succes afmat aan opleiding, ambitie, ondernemingslust en een flitsende carrière, moeten wij een armzalig stel sloebers zijn geweest. Ik geloof niet dat iemand op deze school ooit het woord 'universiteit' in de mond nam, want niemand wilde weg – mensen die weggingen, waren hier niet langer thuis; ze veranderden en kwamen nooit meer echt terug, dat wisten we instinctief. Scholing was een 'uitweg', maar die wilden we niet en we hadden onze keus gemaakt. Later begreep ik dat moderne industriële gemeenschappen geobsedeerd zijn door het belang van 'vooruitkomen' en 'iets van je leven maken'. Daar zit een opvatting achter die ik ben gaan haten: dat in je dorp blijven en fysiek werk doen weinig voorstelt.

Ik luisterde en wond me steeds meer op toen ik besepte dat ze zo waar ons gebied leek te kennen en er zelfs van zei te houden. Maar ze sprak en dacht erover in termen die mij en mijn familie volstrekt vreemd waren. Ze hield van een 'woest' landschap, vol bergen, meren, ontspanning en avontuur, dunbevolkt door mensen die ik niet kende. In haar monoloog was het Lake District het speelterrein van een rondtrekkende troep klimmers, dichters, wandelaars en dagdromers... mensen die, anders dan onze ouders en wij, 'echt iets hadden gepresteerd'. Zo nu en dan noemde ze op eerbiedige toon een naam en zocht dan bij ons vergeefs naar een geïnteresseerde reactie. Een van die namen was 'Alfred Wainwright', een andere was 'Chris Bonnington', en ze bleef maar doorgaan over iemand die 'Wordsworth' heette.

Ik had nog nooit van ze gehoord. Dat zal hebben gegolden voor iedereen in dat lokaal, op de lerares na.

~

Ik maakte in die klas voor het eerst kennis met deze (in wezen romantische) kijk op ons landschap. Ik besepte toen met enige schrik dat het landschap waarvan ik hield, waarvan wij hielden, waar we al eeuwenlang thuishoorden en dat bekendstond als het Lake District, werd opgeëist door andere mensen, een claim die berustte op principes die ik nauwelijks begreep.

Later zou ik mij verdiepen in dat ‘andere’ Lake District en het iets beter gaan begrijpen. Ik zou leren dat tot pakweg 1750 niemand daarbuiten veel oog had voor deze bergachtige uithoek van Noordwest-Engeland, en als ze dat wel hadden, vonden ze het armoedig, onproductief, primitief, ruig, lelijk en achterlijk. Ik zou tot mijn ergernis leren dat tot die tijd niemand van buiten het mooi of een bezoek waard vond – om vervolgens gefascineerd te ontdekken hoe dat alles in een paar decennia veranderde. Er werden wegen en later ook spoorwegen aangelegd, waardoor het Lake District veel gemakkelijker bereikbaar was. En de romantische beweging, op zoek naar het schone, sublieme en schilderachtige, bracht verandering in de manier waarop mensen over bergen, meren en ruige landschappen als het onze dachten. Ons landschap werd opeens een belangrijk onderwerp voor schrijvers en kunstenaars, vooral toen de napoleontische oorlogen het toeristen onmogelijk maakten naar de Alpen te gaan, waarop zij hun toevlucht namen tot de bergachtige streken van Groot-Brittannië.

Deze obsessie betrof – bij bezoekers – van begin af aan een landschap van de verbeelding, een geïdealiseerd landschap van de geest. Het werd een tegenpool voor andere dingen, zoals de indus-

triële revolutie, die zo'n 150 kilometer zuidelijker was begonnen, of een plaats die ter illustratie van filosofieën of ideologieën kon worden gebruikt. Vanaf zijn 'ontdekking' was het voor velen een toevluchtsoord waarin het ruige landschap en de natuur gevoelens opwekten die elders uitbleven. Voor hen ligt het er om doorheen te wandelen, rond te kijken, te klimmen, te schilderen, over te schrijven, of simpelweg over te dromen. Veel mensen zouden er graag op vakantie gaan of willen wonen.

Maar ik zou vooral leren dat ons landschap de rest van de wereld veranderde. Hier werd voor het eerst de idee verwoord dat we allemaal bepaalde plaatsen of dingen denken te 'bezitten' (ongeacht de eigendomsrechten) omdat ze mooi, stimulerend of enkel bijzonder zijn. De romantische dichter William Wordsworth uit het Lake District stelde in 1810 dat het 'een soort nationaal bezit moest worden waar ieder recht op heeft die de schoonheid ervan ziet en zich ervoor kan openstellen'. Hij verwoordde hier argumenten die tegenwoordig wereldwijd een grote rol spelen bij natuurbehoud. Elk beschermd landschap op aarde, elk eigendom van de National Trust, elk nationaal park en elk Unescomonument heeft iets van die woorden in zijn DNA.

In mijn naschoolse jaren, waarin ik volwassen werd, leerde ik bovendien dat wij niet de enigen zijn die van dit landschap houden. Het is, of je het leuk vindt of niet, een pittoreske speeltuin voor de rest van Groot-Brittannië en voor talloze mensen uit andere landen. Om te begrijpen wat dat betekent, hoef ik maar over de *fell* naar Ullswater te gaan om wegen vol auto's en een krioelende massa op de oever van het meer te zien. Daar zitten goede en minder goede kanten aan. Er komen hier nu jaarlijks 16 miljoen bezoekers (in een gebied met 43.000 inwoners). Ze besteden jaarlijks meer dan een miljard pond. Meer dan de helft van de werkgelegenheid in dit gebied is afhankelijk van toerisme

– en veel boerderijen halen er via een B&B of een ander bedrijfje hun inkomen uit. Maar op sommige plaatsen is 60 tot 70 procent van de huizen een tweede woning of een vakantiehuisje, zodat veel oorspronkelijke bewoners zich genooddaakt zien hun eigen gemeenschap te verlaten. Ze klagen vol wrok dat ze overvleugeld zijn en we weten allemaal dat we in alle opzichten een heel kleine minderheid in dit landschap zijn. Er zijn plaatsen waar het niet eens meer het onze lijkt, alsof de gasten het huis van de gastheer hebben overgenomen.

De opvatting van de lerares over het Lake District was dus in de afgelopen tweehonderd jaar gecreëerd door een steeds meer ge-industrialiseerde samenleving. Het was een droom over een plaats voor een maatschappij vol mensen die geen band meer hadden met het land.

Die droom was niet van ons, de mensen die dit land bewerken. We waren hier allang ons ding aan het doen.

Ik wilde die lerares zeggen dat ze het helemaal verkeerd zag – dat zij deze plaats en zijn mensen eigenlijk helemaal niet kende. Het duurde jaren voor deze gedachten mij duidelijk werden, maar ik denk dat ze er van meet af aan waren, in een ongepolijste, kinderlijke vorm. En ik voelde aan mijn water dat als boeken een beeld geven van plaatsen, het belangrijk was om boeken te schrijven, en dat we boeken over óns nodig hadden. Maar in die klas in 1987 was ik dom en dertien jaar, dus blies ik een wind op de rug van mijn hand. Iedereen lachte. Ze besloot haar verhaal en verliet briesend het toneel.

~

De ‘uitvinding’ of ‘ontdekking’ van het Lake District door Wordsworth en zijn vrienden ging geheel aan onze familie voorbij tot

1987, toen ik thuiskwam en vragen begon te stellen over wat de lerares had gezegd. Dat andere verhaal voelde van begin af aan verkeerd. Hoe kon het dat wij niet voorkwamen in het verhaal over ons landschap? Dat leek mij een misstand, een klassiek geval van wat historici ‘cultureel imperialisme’ noemen, zo leerde ik later. Wat ik niet wist, was dat de gemeenschap van herders en kleine boeren in het Lake District volgens Wordsworth een politiek en sociaal ideaal van veel groter belang vormde. De mensen daar bestuurden zichzelf, zonder de aristocratische elites die het leven van mensen elders overheersten, en Wordsworth zag daarin een model voor een goede maatschappij. Hij vond ons een belangrijk tegenwicht tegen het commerciële, stedelijke en steeds verder geïndustrialiseerde Engeland dat op zoveel andere plaatsen verrees. Het Lake District van de dichters werd bevolkt door zijn eigen cultuur en geschiedenis, een zelfs voor die tijd idealistische opvatting. Als bezoekers meer waardering zouden krijgen voor het landschap, dacht Wordsworth, zouden ze zich ook gaan verdiepen in de plaatselijke cultuur; zo niet, dan zou het toerisme als een razende knuppel veel wegvagen van wat dit oord zo bijzonder maakte. In deze geschrapte regels uit een schets voor *Michael, a Pastoral Poem* (geschreven in 1800) erkende hij ook dat een herder een andere, niet minder interessante kijk op dit gebied had, een opmerkelijk moderne constatering:

Had je hem nu direct de vraag gesteld
Of hij de bergen liefhad, dan had hij
Je woorden mogelijk domweg herhaald,
Hij had je aangestaard en iets gezegd
Over hun grimmigheid, maar als je hem
Wat doelbewuster aangesproken had
Op zijn beroep en al wat er gebeurt

Met aarde en hemel, dan had je gezien
Hoezeer zijn denken vol was van geheim,
Verwondering en eerbied – dingen die
Een ware godsdienst vormden in zijn hart.

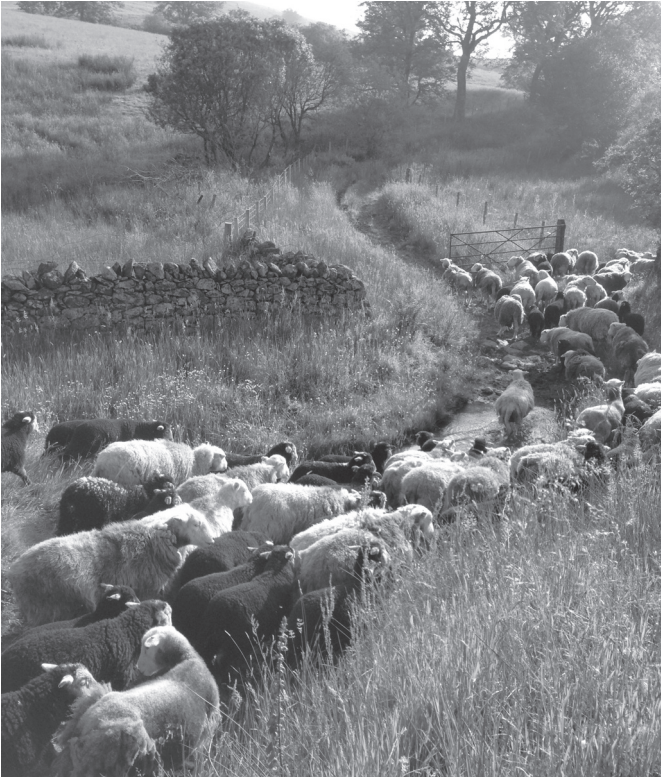
Maar ik wist hier heel lang niets van en verweet Wordsworth dat hij ons over het hoofd zag en er een romantisch wandelgebied voor andere mensen van maakte.

We zijn allemaal direct of indirect beïnvloed door opvattingen over onze omgeving die afkomstig zijn uit culturele bronnen, of we ons daar nu wel of niet van bewust zijn. Mijn idee over dit landschap komt niet uit boeken, maar uit een andere bron: het is een ouder idee, overgeleverd door mensen die mij hier voorgingen.

Wat nu volgt, is deels een uitleg over ons werk gedurende de loop van het jaar; deels een herinnering aan de tijd dat ik hier vanaf de jaren zeventig opgroeide en volwassen werd en de mensen die ik toen om mij heen had; en deels een hervertelling van de geschiedenis van het Lake District, vanuit het perspectief van de mensen die er wonen en dat al eeuwenlang hebben gedaan.

Het is het verhaal van een familie en een boerderij, maar het vertelt ook een breder verhaal over de mensen die in de moderne wereld worden vergeten. Het vertelt ons dat we onze ogen moeten openen om die vergeten mensen te zien, mensen die in ons midden wonen, wier leven vaak zeer traditioneel is en verankerd in het verre verleden. Als we de mensen in de uitlopers van de Afghaanse bergen willen begrijpen, moeten we misschien eerst proberen begrip te krijgen voor de mensen in de heuvels van Engeland.

Zomer

Ik heb lang op het platteland gewoond maar nooit het gevoel gehad dat ik er thuishoorde... Het is zo vreemd... Ik heb nog nooit zo'n sfeer als hier ervaren... Ik wil er graag over

vertellen omdat het zoiets vreemds is. Het is de kracht van de kinderen om zich tegen alles en iedereen te verzetten die van buiten het dorp komt... De dorpskinderen... zijn ervan overtuigd dat ze iets hebben dat een nieuwkomer nooit kan krijgen, een soort geheimzinnig leven dat zo perfect is dat het tijdsverspilling is om naar iets anders te zoeken.

Daphne Ellington, lerares, geciteerd in Ronald Blythe,
Akenfield (1969)

Er is geen begin en er is geen einde. De zon komt op en gaat onder, elke dag, en de seizoenen komen en gaan. De dagen, maanden en jaren wisselen elkaar af in de regen, zonneschijn, hagel, wind, sneeuw en vorst. De blaadjes vallen elke herfst af en springen weer tevoorschijn in de lente. De aarde wentelt door de oneindige ruimte. Het gras komt en gaat met de warmte van de zon. De boerderijen en de kudden blijven belangrijker dan het leven van een enkel persoon. We worden geboren, leven ons arbeidzaam bestaan en sterven, vluchtig als de eikenblaadjes die in de winter over ons land waaien. We zijn allen onderdeel van iets blijvends, iets wat stevig, reëel en waar aanvoelt. De wortels van ons boerenbestaan reiken meer dan vijfduizend jaar terug in de bodem van dit landschap.

~

Ik werd geboren tegen het eind van juni 1974, in een wereld waarin een oude man en zijn twee boerderijen centraal stonden. Hij was een trotse boer die William Rebanks heette, 'Hughie' voor zijn vrienden, 'opa' voor mij. Zijn gezicht voelde ruw en borstelig aan als je hem welterusten kuste. Hij rook naar schapen en koeien en

had maar één gele tand, maar hij kon als een jakhals het vlees van een lamskoteletje knagen.

Hij had drie kinderen. Twee dochters, die goede boeren hadden gehuwd, en mijn vader. Papa was de jongste, degene die zijn boerderij zou overnemen. Ik was zijn jongste kleinzoon, maar de enige met zijn naam. Vanaf mijn vroegste herinneringen tot aan zijn dood was hij mijn grote held. Als klein kind zag ik al dat hij de koning van zijn eigen wereld was, als een Bijbelse stamvader. Hij nam voor niemand zijn pet af. Hij liet zich door niemand commanderen. Hij leidde een bescheiden bestaan maar was trots en vrij en onafhankelijk, en zijn houding verried dat hij thuishoorde op deze grond. Mijn eerste herinneringen zijn aan hem, en ik weet nog dat ik net zoals hij wilde worden.

We leven en werken op onze kleine boerderij in de heuvels in het uiterste noordwesten van Engeland, in het Lake District. We boeren in een vallei die Matteredale heet, tussen de eerste twee glooiende fells (bergen) die je links van je ziet als je vanuit Penrith over de hoofdweg westwaarts rijdt. Vanaf de top van de fell achter ons huis kun je voorbij de zilveren glinstering van de Solway Firth in de verte Schotland zien liggen. Aan het begin van elke zomer gun ik mezelf een pauze waarin ik met mijn bordercollies die fell beklim en een halfuur van het uitzicht ga zitten genieten. In het oosten zie je de ruggengraat van Engeland, de Pennines, met beneden het goede boerenland van Eden Valley. Ik glimlach bij de gedachte dat onze hele familiegeschiedenis zich al minstens zes eeuwen en misschien langer afspeelt in de velden en dorpen die zich uitstrekken onder aan die fell, tussen het Lake District en de Pennines. Wij vormden dit landschap en werden er op onze beurt door gevormd. Mijn familie leefde, werkte en stierf hier, talloze generaties lang. Het landschap is zo geworden door hen en mensen zoals zij.

Het is bovenal een bevolkt landschap. Elke hectare draagt de sporen van handelingen van mannen en vrouwen gedurende de afgelopen tienduizend jaar. Zelfs de bergen waren dooraderd met mijnen en gepokt met groeven, en de ogenschijnlijk wilde bossen achter ons land werden ooit intensief beheerd en geroid. Bijna alle verwanten die mij dierbaar zijn wonen in het zicht van die fell. Wanneer we het 'ons' landschap noemen, geven we daar een fysieke en intellectuele werkelijkheid mee aan. Er was geen sprake van keus. Dit landschap is ons thuis, we gaan er zelden ver vandaan en blijven er ook nooit lang weg. Dit suggereert misschien een gebrek aan fantasie of avonturiersgeest, maar dat kan mij niet schelen. Ik hou van deze plaats; voor mij is hij het begin en einde van alles en al het andere voelt ontheemd.

Vanaf die fell kijk ik uit over een gebied dat is gevormd door hardwerkende mensen die vrijwel vergeten zijn. Het is een uniek, met de hand gevormd landschap, dat wordt verdeeld en gekenmerkt door velden, muurtjes, heggen, dijkes, wegen, afwaterings-slootjes, schuren, groeven, bossen en landweggetjes. Ik zie onze weiden en wel honderd klusjes die ik zou moeten doen, in plaats van luieren op de fell. Beneden zie ik schapen over een muurtje naar een hooiweide klauteren, en ik weet dat het afgelopen moet zijn met dit gelummel, ik zit verdorie te dagdromen als een dichter of dagjesmens, ik moet aan de slag. In het westen zie ik de hoge bergen van het Lake District, die vaak de helft van het jaar met sneeuw zijn bedekt; vanaf de hoogste kun je de Ierse Zee zien. In het zuiden blokkeren de fells mijn zicht, maar ergens daarachter ligt de rest van Engeland. Het Lake District is met zijn 2100 vierkante kilometer relatief klein. Als je vanuit de ruimte op ons gebied zou neerkijken, zou je zien dat we op de oostrand van een klein groepje bergvalleien liggen. Onze vallei is klein, zelfs gemeten naar de normen van het Lake District; het is een bekken van land

en weiden dat omringd is door fells, met her en der boerderijtjes. Ik kan in vijf minuten van het ene eind naar het andere rijden. Ik kijk naar mijn burens anderhalve kilometer verderop aan de andere kant van de vallei en hoor hen hun schapen bijeendrijven op de flanken van de fell. De vallei waarin we wonen en werken strekt zich onder mij uit als de opgehouden handen van een oude man.

Dit landschap heeft iets waar mensen van houden. 's Zomers zal het er voor de meeste mensen op aarde buitengewoon groen en weelderig uitzien. Het is een 'pastoraal landschap', 'gematigd', een plaats met warme zomers waarin het hard regent. Kortom, een ideale plek om 's zomers gras te laten groeien. Schrijvers merkten al lang geleden op dat het een intiem landschap met een menselijke maat is. Witgekalkte boerderijtjes schurken net onder het oude gemeenschappelijke land van de fells tegen de flanken van de bergen aan. Andere boerderijen, inclusief de boerderij waar mijn grootvader woonde, liggen wat hoger in de vallei, op de *riggs*, de dikke richels die oprijzen boven het bies van de kleddernatte valleibodem. We zijn een van de pakweg driehonderd boerenfamilies die dit landschap en deze oude manier van leven in stand houden.

~

Mijn grootvader werd in 1918 geboren als kind van een vrijwel anonieme en doodgewone boerenfamilie. Ze leefden en werkten destijds vooral in het hart van Eden Valley. Uit de schriftelijke bronnen blijkt, voor wat het waard is, dat mijn grootvader tot een agrarische familie behoorde, die zich door de generaties heen door het leven ploeterde en het soms tot de gelederen van de relatief rijke boeren schopte, om dan weer terug te vallen tot pachter, boerenknecht, het armenhuis, of nog erger. Het geschreven verhaal sterft een zachte dood in onleesbare zestiende-eeuw-

se vermeldingen van geboortes, sterfgevallen en huwelijken in kerkkanalen van kleine dorpjes, niet ver van de plaats waar hun nakomelingen nog steeds wonen en werken. Mijn grootvader behoort gewoon tot de grote vergeten, zwijgende meerderheid van mensen die leefden, werkten, liefhadden en stierven zonder veel geschreven sporen van hun bestaan na te laten. Hij was, net als wij, zijn nakomelingen, in feite een niemendal voor de rest van de wereld. Maar daar gaat het nu juist om. Landschappen als het onze werden gevormd en onderhouden door de inspanningen van niemendallen. Daarom schrok ik ook zo toen ik op school een 'dode, rijke, blanke man-versie' van zijn geschiedenis te horen kreeg. Dit is een landschap van bescheiden, hardwerkende mensen. De ware geschiedenis van ons landschap zou de geschiedenis van de niemendal moeten zijn.

~

De wekker trilt op het nachtkastje. Mijn hand veegt eroverheen en slaat hem dood: 4.30 uur. Ik was toch al half wakker. In de kamer schemert het al door de opkomende dageraad. Ik zie de schouder van mijn vrouw en haar been, dat over het laken ligt gevouwen, en mijn tweejarige zoon tussen ons in, waar hij rond middernacht is komen liggen. Ik grijp een handvol kleren en glij zachtjes de kamer uit. Weldra zal de zon opkomen over de rand van de fell.

In de keuken neem ik een paar slokken uit een pak melk. Ik trek automatisch mijn kleren aan, nog half in slaap. Ik heb een halfuur voor we verzamelen bij het hek van de fell. We gaan de fellkudde bijeendrijven om de schapen te scheren. Mijn geest werkt op een soort automatische piloot een checklist af.

Geschikte kleren: check.

Ontbijt: check.

Boterhammen: check.

Laarzen: check.

Ik loop naar de schuur waar mijn bordercollies Floss en Tan springen, kwispelen en zachtjes janken tot ik ze losmaak. Ze weten dat we naar de fell gaan. Ik voer ze zodat ze straks energie hebben als het nodig is. Een herder op een fell zonder een goede bordercollie, of collies, is waardeloos. De fellschappen zijn half wild, ruiken zwakte en zouden er zonder goede bordercollies vandoor gaan, met chaos als gevolg. Veel plaatsen waar de honden kunnen komen zijn onbereikbaar voor een mens, zoals de steile rotswanden, die we *crag*s noemen, en puinhellingen, waar ze de ooien omlaagjagen. Als ik naar buiten loop, stuift Tan de schuur uit en springt op de quad. Floss komt achter haar aan.

Bordercollies gevoerd en ingeladen: check.

Quad: check.

Benzine: check.

De zwaluwen schieten de schuurdeur uit, verstoord door de honden. Ze zijn een paar dagen geleden uitgevlogen en nu zoeven er hele families over mijn hoofd naar de weiden, waar ze de hele dag boven het gras en de distels op insecten jagen. Er kruipen nu lange vingers roze en oranje licht over de flanken van de fell. Zonsopkomst.

Dit zijn de warmste dagen van de zomer. Als ik de weg af rij, voel ik de warmte van het wegdek stralen. Zon. Stof. Vliegen. Strakblauwe lucht. Midden op de dag is het te warm om de schappen te verplaatsen, iets wat de afgelopen acht of negen koude, natte maanden nauwelijks mogelijk leek. Tegen het middaguur zullen ze staan hijgen, of zoeken ze waar ze maar kunnen de schaduw op en zullen we er veel over het hoofd zien. Het is ook te heet voor de bordercollies. Je kunt honden de dood in jagen als je ze te hard laat werken in de hitte en de vochtige lucht. We willen dus vroeg begin-

nen en klaar zijn met de klus als de zon op haar hoogtepunt staat.

Ik wist tot gisteravond niet dat we de schapen bijeen gingen drijven. Ik lag in bad toen de telefoon ging. Mijn vrouw reikte me hem aan en ik deed alsof ik niet lag te weken. Het was mijn buurman Alan, een oude, gerespecteerde boer die veel schapen op de fell heeft en het al veel langer doet dan ik. Hij is de baas, de *éminence grise* zogezegd, en hij organiseert de *commoners*, de boeren met gemeenschappelijke weiderechten, om samen te werken. Het valt niet mee om fellboeren iets samen te laten doen, dus ik benijd hem allerminst. Hij is spaarzaam met woorden.

‘Morgen gaan we de fell verzamelen.’

‘Oké.’

‘Wees om 5.00 uur bij het hek van de fell.’

‘Juist.’

Hij hangt op om de volgende te bellen.

Ik wist dat het eraan zat te komen vanwege de datum, en omdat het tijd is om de ooiën te scheren, maar het is gemeenschappelijk werk waar goed weer bij nodig is en mannen die de handen vrij hebben om het te doen. Het is een beetje als wachten op D-day; je weet nooit wanneer het telefoontje komt, of zijn roep als hij je op de weg passeert: ‘Morgen gebeurt het.’

~

Het verzamelen is een oud gemeenschappelijk gebeuren waarbij iedereen die het recht heeft zijn schapen op het onomheinde gemeenschappelijke land te weiden, met zijn honden samenwerkt om de kudden terug te drijven van de fells. Er grazen ongeveer tien verschillende kudden op onze fell, een groot onomheind stuk

woeste grond en berg. Omdat er geen grote roofdieren zijn, kunnen de schapen zonder toezicht grazen, maar ze worden een paar keer per jaar naar het dal gedreven om te lammeren, geschoren te worden en op andere belangrijke momenten in het leven van de kudde. Achter onze *common* liggen andere onomheinde stukken bergland, andere fells, beheerd door andere commoners, dus onze schapen zouden in theorie dwars door het hele Lake District kunnen banjeren. Maar dat doen ze niet omdat ze hun eigen plaats in de bergen kennen. Ze zijn *hefted*, of honkvast: ze leren als lam al van hun moeder waar ze thuishoren; een ononderbroken keten van weten die duizenden jaren teruggaat. Als de schapen door verkoop naar een andere fell zouden gaan, wordt die oude keten onherroepelijk verbroken. Dit is naar verluidt de grootste concentratie gemeenschappelijke weidegrond in heel West-Europa; grond waarop wordt geboerd op een manier die ouder is dan veel agrarische levensvormen elders op de wereld.

De fell waarop we nu verzamelen is niet van ons, hij is van de National Trust. Andere fells zijn van andere grondbezitters, maar we hebben een oud recht om er een vast aantal schapen op te weiden. Veel van deze bergachtige stukken land werden aan de National Trust geschonken door rijke donateurs zoals Beatrix Potter, die hun de bescherming van het landschap en zijn unieke levenswijze toevertrouwden. In de legaten werd vaak benadrukt dat de fellkudden uit Herdwickschapen moesten blijven bestaan.

Op een stuk land is het bezit verschillend verdeeld. De weiderechten op onze fell zijn verdeeld in zogenaamde *stints* (een deel van de weiderechten); en elke stint die jij bezit of huurt geeft je het recht een aantal schapen te weiden (zes per stint op onze fell). We kopen, verkopen en huren stints zodat oude boeren die het welletjes vinden, hun weiderechten en kudden kunnen overdragen aan de volgende generatie. Soms bezit de eigenaar

van de fell zelf geen stints en kan hij daarom niet zijn eigen land gebruiken, tenzij er weiderechten overschieten. De weiderechten bezitten we samen met onze collega-commoners. ‘Commoner’ heeft hier niet de pejoratieve betekenis van ‘klootjesvolk’; het is iets om trots op te zijn. Het betekent dat je recht hebt op iets waardevols, dat je je steentje bijdraagt aan het beheer van de fells, en dat je als gelijke van de andere boeren onze levenswijze deelt. Als je Herdwick- of Swaledaleschappen hebt die gehecht zijn aan het gemeenschappelijke begrazingsgebied op de fells, dan behoort je automatisch tot een vereniging van commoners. Dit alles is een vreemd overblijfsel uit een feodaal verleden waarin we de Lord of the Manor betaalden (en hem als voetvolk dienden) in ruil voor het recht het onvruchtbare bergland te begrazen. Maar er is nu al heel lang niets meer betaald. De aristocraten zijn verdwenen, of hadden geen zin om met ons over rechten te bakkeleien, omdat we lastig en koppig zijn als je ons dwarszit. Het loonde de moeite niet en dus wonnen wij, de boeren. We zijn een klein schakeltje in een oud agrarisch systeem en een oude levenswijze die in deze bergen konden blijven bestaan door hun historische armoede, hun relatieve isolement en omdat ze door de vroege beweging voor natuurbehoud waren beschermd tegen verandering.

~

Mijn oaien en lammeren zijn al bijna acht weken in de bergen. Het zijn Herdwickeschappen, inheems op de fells van het Lake District en al eeuwen gefokt op aanpassing aan dit landschap, dit klimaat en deze manier van boeren. Ze hebben twee taken: de winters en de barre tijden overleven, en in de lente en zomer goede lammeren werpen en die in de bergen grootbrengen, zodat de